

Tegen de versplintering

Kunsten '92, de vereniging en de lobby

Marianne Versteegh Ruim vijftien jaar geleden werd Kunsten '92 opgericht om de belangen van kunst, cultuur en erfgoed te verdedigen. Wat is anno 2008 de betekenis van deze organisatie in de almaar uitdijende wereld van lobbyende bestuurders, brancheorganisaties en kunstpausen?

Het begon op een zaterdagochtend in mei 1992: tachtig verontruste representanten uit de hele kunstwereld troffen elkaar in het Concertgebouw in Amsterdam. De reden van hun verontrusting: het kunstenplan 1993–1996 van minister Hedy d'Ancona van WVC. Geen kunstenplan maar een kunstenplaag, stelde Frans de Ruiter, oprichter van Kunsten '92.¹ De teksten van het kunstenplan waren wel goed, maar de uitwerking zou het tegendeel bereiken van wat de minister beoogde: minder kwaliteit en diversiteit, meer marktwerking, minder internationalisering en publieksparticipatie en minder samenwerking met de media. Er volgden woelige protesten, interviews en manifesten. Ten slotte vijlde de Tweede Kamer de scherpe kantjes van de ministeriële plannen af.

De kunstensector was gewaarschuwd, maar had ook geleerd dat gezamenlijke belangenbehartiging effect sorteerde. En zo werd wat aanvankelijk een actiegroep was omgezet in

een heuse vereniging: Kunsten '92, vereniging voor kunst, cultuur en erfgoed. Het ging om het kunstenveld in den brede: orkesten, theatermakers, filmmakers, dansgezelschappen, literaire, beeldende en scheppende kunsten, monumentenzorg, podia, musea, koepels en fondsen. Permanente dijkbewaking was nodig in een sector waarin partijen gemakkelijk tegen elkaar worden uitgespeeld. Er bleek aanzienlijke behoefte aan één onafhankelijke partij die de vinger op kan steken, die zich in het algemeen belang van kunst, cultuur en erfgoed kan richten tot de politiek, de bestuurders en het publiek. Zo heeft Kunsten '92 bijvoorbeeld politieke steun verworven voor verhoging van het cultuurbudget naar 1 procent van de rijksbegroting. Zowel PvdA, SP, D66 als GroenLinks hebben het opgenomen in hun verkiezingsprogramma, en ook de VVD pleit voor een substantiële verhoging. Waarom? Een bloeiend kunstklimaat bevordert aanraking met de

immateriële aspecten van het bestaan en dient ook om die reden te worden gesteund. Het is ook een voorwaarde voor de discussie over die aspecten. De steun aan een gesubsidieerd, maar artistiek onafhankelijk kunstklimaat moet gezien worden tegen de achtergrond van het groter wordende aanbod van de commerciële culturele markt.

Opnieuw actueel

De aandachtspunten die Kunsten '92 toen formuleerde, zijn nog steeds of opnieuw actueel. Op sommige punten is verbetering opgetreden, zoals op het gebied van cultuureducatie, en de budgetten zijn (tijdelijk) gestegen, met name ten tijde van staatssecretaris Van der Ploeg, maar inmiddels is het totale cultuurbudget weer gedaald tot onder de 0,5 procent. En opnieuw bevinden we ons in de situatie dat we moeten vaststellen dat de tekst van de nota *Kunst van Leven* van minister Plasterk deugt, maar door de uitwerking een andere kant op wijst.

Het regeerakkoord, waarin een sterke nadruk op het cultuurprofijsbeginsel wordt gelegd, wijst namelijk in de richting van meer marktwerking in de cultuursector, zo sterk zelfs dat het tot op heden dominerende kwaliteitsbeleid erin dreigt te verdwijnen en de toegankelijkheid door

stijgende entreprijzen verder zal afnemen.

Tot voor kort was het landschap waarin Kunsten '92 opereerde te overzien. Weliswaar traden er regelmatig wijzigingen op in de verhoudingen tussen overheden, maar het beleidspatroon bleef in hoofdlijnen ongewijzigd. De minister expliciteerde zijn of haar cultuurpolitieke opvattingen en uitgangspunten. Het veld, met als belangrijke representant Kunsten '92, reageerde daarop en formuleerde eigen cultuur-

Permanente dijkbewaking is nodig in een sector waarin partijen gemakkelijk tegen elkaar worden uitgespeeld

politieke standpunten. De taak van de Raad voor Cultuur was om de beleidsplannen van de verschillende instellingen individueel en in hun samenhang te bekijken en één keer in de vier jaar een integraal advies uit te brengen. Inhoudelijke ontwikkelingen en kwaliteit van het aanbod waren de belangrijkste graadmeters van deze rapporten. Vervolgens werden de subsidies dan door de minister of staatssecretaris voor Cultuur verdeeld. Was je het ergens niet mee eens, zoals men destijds bij het ontstaan van Kunsten '92 tegen de opheffing van twee orkesten en de verdere doorvoering van marktwerking was, dan trok je aan de bel, in eerste instantie bij de minister en als dat niet hielp bij de Tweede Kamer. Er waren dus drie duidelijke postadressen: de Raad voor Cultuur, het ministerie van OCW en de Tweede Kamer.

Door een wetswijziging in april 2007 is deze procedure feitelijk overboord gezet en is het cultuurbeleid eigenlijk in een aantal opzichten

twintig jaar terug in de tijd geplaatst.² De Tweede Kamer heeft gedeeltelijk afstand gedaan van zijn directe bemoeienis met kunst en cultuur in Nederland. Het rijk blijft verantwoordelijk voor een aantal grote gezelschappen en instellingen zoals het Rijksmuseum, Het Nationale Ballet en het Koninklijk Concertgebouworkest en voor de spreiding van culturele voorzieningen over het land. Het merendeel van de instellingen wordt echter onder de verantwoordelijkheid van fondsen gebracht. Overzicht over het culturele landschap verdwijnt, want de Raad voor Cultuur ontbeert straks de expertise om nog een samenhangend integraal advies over kunst en cultuur uit te kunnen brengen. Kwaliteit van het aanbod is bovendien niet langer het vanzelfsprekende leidende criterium bij de beoordeling van instellingen. En doordat een integrale afweging ontbreekt, zou ook het voeren van een goed cultuurpolitiek debat in de Tweede Kamer wel eens een stuk lastiger kunnen worden. Kortom: we lijken toe te gaan naar een periode waarin niet alleen het culturele veld, maar ook het beleid versplinterd raakt.

Voor de Tweede Kamer was de massale individuele lobby van kunstinstellingen om invloed uit te oefenen op hun subsidiebeschikking destijds het belangrijkste argument om het subsidiesysteem drastisch te veranderen. Dat het nu afgelopen zal zijn met het lobbyen bij Kamerleden om individuele belangen veilig te stellen, moet echter zeer betwijfeld worden. In de afgelopen maanden was het alweer heel druk in de wandelgangen. Met name de strijd over de verdeling van 's Rijks cultuurgelden over Randstad en regio heeft al heel wat bestuurders en lobbyisten naar Den Haag doen afreizen. De veranderingen, zowel in de bestuurlijke verhoudingen als in de beoordelingssystematiek, lijken de individuele lobby juist een nieuwe impuls te geven. De algemene tendens is ook dat het leger van lobbyisten dat zich in de politieke arena

begeeft alleen maar groter wordt. Dat zal ongetwijfeld ook voor cultuurlobbyisten gelden. In het licht van de groeiende instrumentalisering van de kunst (denk aan het toenemende belang van de culturele industrie), moeten we ons afvragen welk effect dit in de toekomst zal hebben op ons culturele klimaat.

Betekenis van Kunsten '92

Wat is de betekenis van Kunsten '92 als belangenvereniging voor kunst, cultuur en erfgoed met inmiddels 420 leden in deze nieuwe structuur? Wat is de meest geëigende plek in die uitdijende wereld van lobbyende bestuurders, brancheorganisaties en kunstpausen?

Kunsten '92 is geen vakbond en onderhandelt niet namens individuele instellingen of sectoren met politici of bestuurders. De vereniging is daardoor in staat om het algemeen belang van kunst, cultuur en erfgoed aan de orde te stellen en vanuit dat perspectief op procedures, voorstellen en beslissingen te reageren.

Belangrijkste doel is het bevorderen van een bloeiend klimaat voor kunst, cultuur en cultuurbehoud en de positie en het belang van de sector in het algemeen te verstevigen.

Kunsten '92 is bovendien een representatieve organisatie die ervoor zorgt dat in het politieke beleidsproces de wereld van kunst, cultuur en erfgoed zélf aan het woord komt. Het mandaat dat de leden het bestuur verschaffen, geeft de vereniging een positie die op een heel andere basis rust dan die van de private lobbyisten. Kunsten '92 hoeft zich niet te bewegen in de loopruimte van de wandelgangen, zij kan als deel van de *civil society* publiek optreden. Zij vraagt aandacht voor de kansen en de knelpunten in de sector, informeert politici en het culturele veld zo goed mogelijk over wat er speelt en zwengelt het debat aan over onderwerpen die voor de sector en de samenleving van belang zijn.³ Dit alles met bovengenoemd doel en in alle openheid. Het gaat immers om het draag-

vlak voor kunst en cultuur als publiek belang. In een tijd waarin zowel bij het departement van OCW als de Raad voor Cultuur veel expertise over de sector verdwijnt en de politiek zich terugtrekt, wordt bovensectorale belangenbehartiging door de sector zelf nog meer dan voorheen noodzaak.

Het valt op dit moment moeilijk te overzien wat de werking en de effecten van de nieuwe beleidsstructuur zullen zijn. Er is een overmaat aan beleid dat zich nog in een instabiele fase bevindt. Het is nog onzeker wat de voorkeur van de minister en van spraakmakende woordvoerders uit het veld voor topkwaliteit en excellentie zal inhouden; wat het lot van kleine initiatieven en experimentele projecten zal zijn en welke consequenties een spreiding van nationale cultuurgelden over de regio's buiten de Randstad zal hebben. Wat betekent deze herverdeling, die in de Tweede Kamer wordt bepleit, voor de kunsten en het Nederlandse cultuurpatroon? Gaan we terug naar een verstarrend cultureel systeem dat nieuwe generaties zal dwingen tot een variant op de Actie Toemaat en de Notenkraaker? Of zal er genoeg ruimte zijn voor kwaliteit en interessant aanbod, zowel bij de grote als de kleine instellingen?

Deze vragen dwingen Kunsten '92 tot reflectie op de koers van het nationale cultuurbeleid. Het meest verontrustende in de huidige gang van zaken is de discrepantie tussen de keuze in *Kunst van leven* voor de intrinsieke waarde en de kwaliteit van kunst en het ontbreken van deze uitgangspunten in de uitwerking van het beleid. De door het kabinet gewenste versterking van het cultuurprofiel onder het mom 'de gebruiker betaalt', zal haar uitwerking op het

Het leger van lobbyisten in de politieke arena wordt almaar groter

culturele aanbod vermoedelijk niet missen. Het behoud van de grote verscheidenheid aan culturele instellingen is een andere zorg. De neiging tot schaalvergroting onder het motto 'meer voor minder', waarbij bij gelijkblijvend budget meer geld over minder instellingen zal worden verdeeld, zal zonder twijfel ten koste gaan van de diversiteit van het culturele aanbod.

Noodzakelijke versterking

De veranderingen in het landelijke beleids- en financieringssysteem maken het eveneens dringend noodzakelijk om de positie van Kunsten '92 te versterken. Met het verdwijnen van de integrale adviesfunctie van de Raad voor Cultuur en de toenemende betekenis van fondsen en regio is het des te belangrijker dat er een platform is waar de krachten van de wereld der kunsten, cultuur en erfgoed kunnen worden gebundeld. Dat was ook het beeld dat de oprichters Frans de Ruiter en Martijn Sanders destijds

Marianne Versteegh

is algemeen secretaris van
Kunsten '92

voor ogen stond. Dat beeld is nog steeds van kracht en behoort zelfs meer gewicht te krijgen tegenover een bestuurlijk systeem dat complexer en ondoorzichtiger is geworden en waarin steeds minder ruimte is voor de, vaak afwijkende, bedrijfsstructuren waarin met name het kunstenveld gedijt.

Belangrijk doel van Kunsten '92 is ook altijd geweest om de communicatielijnen tussen de politiek en het culturele veld zo kort mogelijk te houden. Daarom is destijds gekozen voor de platte structuur van een ledenvereniging. Opdat we elkaars taal kunnen blijven verstaan. Opdat de bestuurlijk-strategische termen waarin het kunst- en cultuurbeleid worden gegoten voortdurend aan discussie onderhevig kunnen blijven. Opdat er ook in de nieuwe structuren gehandeld kan worden met werkelijke kennis van het culturele veld.

De oprichting van het CultuurCollege, een scholingsprogramma voor toekomstige bestuurders en politici, uitgevoerd in samenwerking met de Faculteit der Kunsten van de Rijksuniversiteit Leiden en met steun van Bureau Berenschot, is een van de projecten die ertoe moeten bijdragen dat met kennis van binnenuit over de kunstwereld wordt gesproken.

Voor Kunsten '92 is het van belang dat het cultuurpolitieke debat een nieuwe impuls krijgt. Bundeling, overleg en belangenbehartiging hebben een basis nodig die alleen gevonden kan worden in cultuurpolitieke gezichtspunten.

De Raad voor Cultuur heeft in de ontwikkeling van dat cultuurpolitieke denken altijd een belangrijke rol gespeeld. Het is de vraag of dat in de toekomst nog kan, omdat een groot deel van de kennis over het culturele veld daar verdwijnt en de Raad waarschijnlijk nog meer dan vroeger geacht zal worden te adviseren op basis van adviesaanvragen van de minister.⁴

Evenzeer blijkt uit de debatten hoe een aantal politieke partijen op dit moment zelf met hun eigen cultuurpolitieke uitgangspunten

worstelt: de VVD verdedigt bijvoorbeeld het belang van kunst in het publieke domein, onder meer door te pleiten voor vrije toegang in de musea tot en met achttien jaar, terwijl minister Plasterk (PvdA) dat niet kan honoreren, en een acceptabele vorm moet zien te vinden voor het door zijn partij op de agenda gezette cultuurprofijtbeginsel. Ondertussen pleiten de christelijke partijen voor een offensief voor 'de volkscultuur' zonder dat daar een duidelijke definitie van is. En door alle partijen heen speelt de discussie over de vrijheid van meningsuiting, die voor iedere kunstvorm uitgangspunt moet kunnen zijn, een grote rol.

De haaks op elkaar staande politieke visies (zoals kwaliteits- en diversiteitsbeginsel tegenover het nieuwe profijtbeginsel) en het uiteenvallen van een samenhangend cultuurbeleid zorgen ervoor dat een heldere cultuurpolitieke visie vanuit de kunstensector zelf, vertegenwoordigd door Kunsten '92, absoluut noodzakelijk blijft.

Noten

- 1 Ruiter, F. de (1992) 'Gedachten bij een kunstenplan', In: *de Volkskrant*, 24 mei.
- 2 Ik bedoel hiermee de periode voorafgaand aan het eerste kunstenplan uit 1986.
- 3 Een voorbeeld van het laatste zijn de Uitmarktdebatten die Kunsten '92 jaarlijks organiseert in samenwerking met Paradiso en het Amsterdamse Kunst van Vooruitzien.
- 4 Zie bijvoorbeeld de voorstellen in de *Nota Vernieuwing Rijksdienst van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties* (oktober 2007).